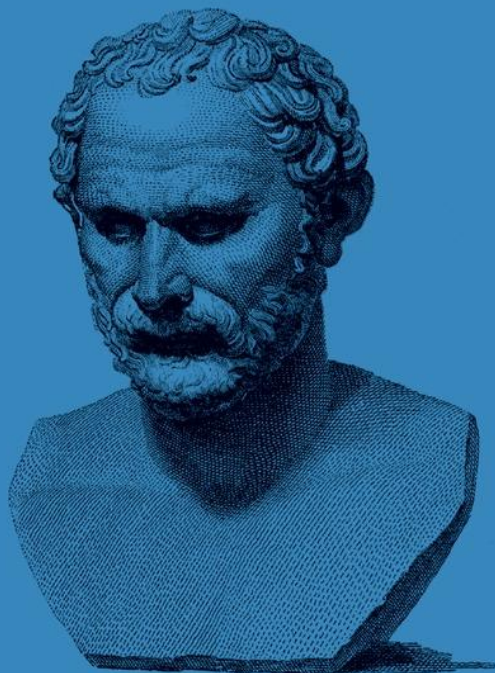

S. A. Žebeljev

DEMOSTHEN

EVOLUTA

Sergej Aleksandrovič Žebeljev

DEMOSTEN

prevela
Larisa Vilimonović

Beograd, 2017.

UVOD

Dva znamenita čoveka antičke Grčke rodila su se i umrla iste godine: veliki naučnik i mislilac Aristotel i veliki govornik i državnik Demosten. Život dvojice vršnjaka išao je u suprotnim pravcima: Aristotelu je sudbina dala miran život i on ga je posvetio naučnom istraživanju, filozofskoj misli, pedagoškom radu. Demostenu je pao u deo život nemiran, pa čak i buran — neprestano je morao da se bori braneći čas svoje lične interese, čas interese drugih ljudi, čas interese svoje otadžbine. Ne bi se moglo reći da je Aristotel imao mnogo neprijatelja, a Demostena su oni okružavali sa svih strana. Glavni mu je neprijatelj bio makedonski kralj Filip, otac Aleksandra Velikog, koji je poverio vaspitanje i obrazovanje svog sina Aristotelu. Demostenova delatnost završava sav prethodni razvitak grčkog života, slobodne Grčke. Aristotelova delatnost, koja zbija prethodni razvitak helenske misli, u isto vreme je vodila za sav potonji napredak helenske kulture. Obojica su — i Demosten i Aristotel — na rubu dva glavna perioda grčke istorije: helenskog i helenističkog.

Ime Demosten znači u prevedu „narodna snaga”. Nije se moglo dati bolje ime čoveku čija su sva stremljenja i sve želje bili upravljani na to da pošto-poto sačuva snagu svog naroda, da zaštiti njegovu slobodu od svih mogućih nasrtaja. Demosten je, po opštem mišljenju, predstavljao veliku snagu kao orator, kao neuporedivi majstor umetničke reči, ali u isto vreme on je predstavljao veliku snagu i kao verni sin svoje zemlje, kao ubeđeni nosilac nacionalnih ideala, kao njihov vatreni i istrajni pobornik. Na njegovom primeru najlakše se možemo uveriti da pojmovi narodno, svoje, zavičajno nisu prazne reči, nešto nestvarno, nedostojno ako ne saosećanja a ono bar

izvesne pažnje. Mora se priznati da je rad ljudi kao što je Demosten, bez obzira na njegove rezultate, jasan dokaz narodne snage u plemenitom smislu ove reči.

Ocena Demostenove delatnosti nije ni izdaleka bila jedno-dušna: jedni mu pevaju slavopojke, a drugi ga kude ili, u najmanju ruku, ne odobravaju njegov rad. Najsigurniji put da se ova delatnost oceni, po mogućstvu nepristrasno i objektivno, jeste upoznavanje Demostenovog života na pozadini istorijskih zbivanja u kojima je delovao. To nije tako teško učiniti: epoha u kojoj je živeo i radio poznata je dosta dobro, a i okolnosti njegove biografije dokumentovane su toliko potpuno koliko se to može poželeti kad se piše o ličnosti odvojenoj od nas od preko dve hiljade godina.

Za to dugujemo pre svega samom Demostenu. Od njega je došlo do nas značajno književno nasleđe: šezdeset govora, zbornik „uvoda” za državničke govore i šest pisama. Istina, sve ovo nasleđe nema pečat originalnosti. Oko dvadeset govora moraju biti izuzeti kao takvi i možemo ih pripisati Demostenu pod znakom pitanja ili ih moramo smatrati za lažne. Neke „uvode” sastavljao je Demosten lično, a drugi ne pripadaju njemu. Najzad, što se tiče pisama koja je pisao u poslednjim godinama svog života, naučnici se još uvek nisu saglasili koja pisma treba smatrati za originalna, a koja za lažna. Međutim, i kad izdvojimo iz Demostenovog književnog nasleđa ono što mu ne pripada, ipak ostaje dosta njegovih dela u čiju originalnost nikako ne možemo sumnjati. Neki njegovi govori imaju autobiografski karakter. Naročito treba to reći za najčuveniji njegov govor *O vencu*. Mnogo podataka za Demostenovu biografiju ima u govorima savremenih oratora, delom njegovih protivnika, delom pristalica: Eshina (naročito je značajan govor *Protiv Ktesifona*), Hiperida, Dinarha.

Ne treba da primamo uvek i u svemu s podjednakim poverenjem podatke koje nalazimo kako u govorima samog Demostena tako i kod spomenutih oratora. Treba imati na umu da su ti govori proizvod preteške, ponekad veoma ogorčene borbe, da se u njima svaki govornik nije trudio da izlaže činjenice strogo objektivno, već da mu je cilj bio da se donekle opravda a da ocrni svog protivnika. Zato kad se koristimo podacima koji se sadrže u govorima, uvek moramo kritički proceniti i odmeriti svaki od njih, a jedno svedočanstvo proveriti pomoću drugog.

Plutarh (II vek posle n. e.) uvrstio je Demostenovu biografiju u svoj zbornik *Uporednih životopisa*. U njoj je iskoristio onu biografsku literaturu, nesačuvanu do našeg vremena, koja se razvila u Grčkoj od helenističkog doba. Navodi mnogo zanimljivih podobnosti o Demostenovom životu, ali poneke nisu pouzdane. Ipak, te su detaljnosti zanimljive stoga što prikazuju kako su antički ljudi gledali na Demostenovu delatnost. Plutarhu se pripisuje, ali mu ne pripada, i Demostenova biografija u zborniku *Životopisi desetorice oratora*.

Demostenovi život i delatnost tako su tesno povezani s njegovom epohom da ih možemo razumeti samo na opštoj istorijskoj pozadini onog vremena. Jedini sistematičan prikaz Demostenovog doba očuvan je u *Istorijskoj biblioteci* Diodora sa Sicilije (I vek posle n. e.). Nažalost, Diodor obraća glavnu pažnju na spoljašnju istoriju, a malo i površno govori o unutrašnjem stanju Grčke onog doba, o raspoloženju koje je vladalo u društvu i o partijskim borbama koje su u njemu plamtele. Sa svim tim stranama života onoga vremena upoznaju nas Demosten i Eshin. Ipak se primećuje da je u njihovim govorima više mesta dato ličnoj partijnosti i prekomernim političkim strastima. Sve to, naravno, ne pomaže da se jasnije

sagleda istorijska stvarnost. Međutim, s druge strane, bilo bi odveć rizično tvrditi da između nje i one stvarnosti koju mi težimo da oživimo stoji neprovidna zavesa laži. Nemamo razloga da sumnjamo da Demosten i Eshin svesno izvrću istinu. S druge strane, treba, razume se, voditi računa o tome da su govornici, kao politički borci, mogli davati događajima koje iznose ponekad netačno i tendenciozno osvetljenje, služiti se svim sredstvima samo da odbrane mišljenje za koje se bore. Podatke koje pružaju Demosten i njegovi protivnici ne treba primati sa unapred stvorenim nepoverenjem; ali ne sme se ni slepo verovati svakoj njihovoj reči. Istorijska kritika treba da utvrdi šta odgovara istini u njihovim svedočanstvima, a šta joj protivreči.

I BIOGRAFIJA

Demosten se rodio u Atini 384. godine pre n. e. Njegovu lozu možemo da pratimo do sredine V stolecá, ali na znamenita imena u njoj ne možemo ukazati. Demostenov otac, koji se zvao takođe Demosten, bio je slobodno rođeni atinski građanin zavičajan u demosu Peaniji, u primorskom delu Atike. Demostenova mati Kleobula bila je kći atinskog građanina Hilona. Demostenovog oca antički ljudi pominju s poštovanjem, govore o besprekornom glasu koji je uživao, pa i sam Demosten u svom prvom govoru ponosno se obraća sudijama: „Kakav sam čovek vi još ne znate, ali treba da se nadamo da se neću pokazati gorim od svog oca”. Međutim, na poreklo Demostenove majke njegov politički protivnik Eshin baca senku karakterišući njenog oca Hilona kao čoveka koji je izdao neprijatelju Nimfej na Pontu, oblast koja je u to vreme pripadala atinskoj državi, i koji je svojevoljno napustio Atinu zbog protiv njega podignute optužbe, ne čekajući sudsku presudu. On je otputovao u Bosfor, dobio je tamo od tirana (tamošnjih bosforskih kraljeva) takozvane kepose (vrtove) i oženio se bogatom devojkom koja mu je donela mnogo zlata, ali koja je poreklom bila Skićanka. Ona je rodila Hilonu dve kćeri, koje je on poslao u Alanu s mnogo novca. Jednu od njih je udao, a drugom se, nimalo se ne obazirući na državne zakone, oženio Demosten iz Peanije, i ona mu je rodila ovog majstora i čarobnjaka reči. Prema tome, sa strane dede, kojeg su Atinjani osudili na smrt, on je narodni neprijatelj, a sa majčine strane je Skit, varvarin koji govori grčki. Demosten ne pobija Eshinove navode i moramo priznati da mu je u žilama tekla varvarska, skitska krv. Ovo ga zbližava sa čuvenim grčkim istoričarom Tukididom, koji je, sa majčine strane, bio poreklom takođe iz jednog severnog varvarskog plemena.

Demostenov otac je po zanimanju bio vlasnik manufakture i trgovac na veliko. U njegovoj radionici, koja je proizvodila oružje, radilo je trideset veštih majstora robova, koji su svog gazdu zvali „majstor oružja”. Sem toga, Demosten je uzeo pod zakup radionicu nameštaja u kojoj je radilo dvadeset majstora. Kao imućan građanin plaćao je državi veliki porez i nekoliko puta vršio trijerarhiju, jednu od najtežih dobrovoljnih obaveza koja se sastojala u opremanju o svom trošku ratne lađe trijere.

Demostenov otac je umro 376. godine pre n. e. ostavivši za sobom udovicu sa dvoje maloletne dece: osmogodišnjim sinom i petogodišnjom ćerkom. Pred smrt je napisao testament, u kome je brigu o svojoj porodici i upravljanje povećim imanjem — čija je vrednost, računajući radionice sa inventarom, dostizala krupnu sumu od 14 talanata — poverio dvojici svojih nećaka, Afobu i Demofontu, i starom prijatelju Feripidu. U svojoj poslednjoj volji zaveštač je ostavio Feripidu sedamdeset mina, s tim da se koristi tim novcem dok mali Demosten ne postane punoletan. Demofontu je stari Demosten obećao svoju maloletnu kćer i ostavio mu je kao njen miraz dva talanta. Najzad, Afob je trebalo da se oženi zaveštačevom udovicom i da primi kao miraz uz nju osamdeset mina, a dok Demosten mlađi ne postane punoletan, Afob je mogao da se koristi zaveštačevim stanom i svim stvarima u kući. Na taj način je Demostenov otac, po ondašnjim, atičkim shvatanjima, preduzeo sve potrebne mere da bi uredio svoje porodične stvari i ostavio sinu bogato nasledstvo, koje je do njegovog punoletstva trebalo da se skoro udvostruči kad bi staratelji pošteno izvršili zaveštačevu volju.

Ali nade Demostena starijeg nisu se ostvarile. Afob je živeo kraće vreme u njegovoj kući, prigrabio u svoje ruke miraz određen za Kleobulu, kojom nije ni pomišljao da se oženi, i otišao u mornaricu da služi kao zapovednik broda. Kad se

vratio iz vojne službe, nastanio se u svojoj kući. Dva druga staratelja postupila su kao i Afob: sem njima ostavljenog novca prigrabili su i ostalo bogatstvo i ne osvrćući se na proteste štíćenika i udovičinih rođaka gotovo sve potrošili. Tako je Demostenu kad je postao punoletan, od zaveštanog imanja ostalo svega sedamdeset mina.

Kleobula je morala da primi na sebe brigu o vaspitanju siročadi i, koliko je mogla, ozbiljno se prihvatila tog zadatka. Demostena su dali u školu, gde je dobio osnovno obrazovanje; pritom je majka morala plaćati školarinu za sina iz onih sredstava koja je dobijala od Feripida, po sedam mina godišnje. Plutarh tvrdi da Demosten navodno nije dobio znanja koja doličkuju „slobodno rođenom dečaku” zbog toga što njegovi staratelji nisu plaćali njegove nastavnike, ali ovo tvrđenje ne odgovara istini i pobija se iskazima Demostena, koji u jednom od svojih govora kaže da mu je „u detinjstvu palo u deo da dobije potrebno obrazovanje”. Pošto je on bio slabunjav i bolešljiv dečak, mati i nastavnici nisu ga primoravali da mnogo uči i branili su da suviše revnosno radi gimnastičke vežbe. Verovatno su mu zbog toga drugovi dali nadimak Batal (maza). Na osnovu tog nadimka Eshin je kasnije, iz mržnje prema svom protivniku, izmislio i širio splotku da je Demosten u mladosti bio razvratanik. Što se tiče Demostenovog višeg obrazovanja, predanje ukazuje da je imao nastavnike retorike i filozofije. Ovo predanje nemamo čime da potkrepimo, ali nemamo pravo ni da ga bezuslovno odbacimo. Kao Demostenov učitelj u oblasti filozofije pominje se Platon. Teško je reći koliko je tačno ovo tvrđenje — Demosten jeste poznao Platona i cenio ga, ali ne možemo tvrditi da je prošao kurs nauka koje je ovaj filozof predavao u svojoj Akademiji. Takve tvrdnje bile bi čak malo verovatne kad se uzme u obzir da ni u Demostenovim pogledima na svet, ni u njegovim književnim delima, ne možemo naći crte koje bi

makar izdaleka podsećale na uticaj platonizma. U političkim shvatanjima Demostenu, kad je postao političar u Atini, bile su potpuno tuđe, na primer, one simpatije prema Spartancima koje je osećao Platon. Kao Demostenov učitelj retorike pominje se Isokrat, čuveni nastavnik govorništva onoga vremena. Ali u istinitost i ovog podatka sumnjalo se još u antičko doba, a neki razlozi govore u korist toga da su te sumnje bile osnovane. Pre svega, časovi kod Isokrata su bili skupi — tražio je od svojih učenika deset mina, što budžet Demostenove porodice nije mogao podneti. Naravno da je izmišljeno tvrđenje kako je Demosten hteo da sluša za pet mina polovinu tečaja kod Isokrata. Možda bi i podatke antičkih ljudi da je Demosten učio retoriku kod Isokrata trebalo razumeti u tom smislu da je Demosten studirao retoriku po onom uputstvu koje je izradio Isokrat i koje je uživalo veliku popularnost u ono doba. U toj pretpostavci nema ničeg neobičnog; naprotiv, ona se sama po sebi nameće. Bilo kako bilo, ako uporedimo prirodu Isokratovog i Demostenovog besedništva, ne možemo govoriti o neposrednom uticaju prvog na drugog; slične misli i izraze, koje nalazimo u govorima oba oratora, moramo uzeti kao slučajne. Najzad, Demostenova politička shvatanja ni u kojoj meri ne pokazuju uticaj onih načela koja su rukovodila Isokrata u njegovim besedama i pamfletima. Osnovna ideja cele Isokratove političke propovedi može da se kratko formuliše ovako: savez Grka protiv Persijanaca. Radi ostvarenja te ideje Isokrat je čak i Filipa Makedonskog smatrao za onog željenog vođu koji bi mogao ustanoviti mir ujedinivši Grčku i obezbedivši joj pobedu nad varvarima. Osnovni princip cele Demostenove političke delatnosti bio je sasvim drukčiji — borba Grka protiv Filipa, na život, i na smrt.

Pored Isokrata, antički pisci ukazuju kao na Demostenovog nastavnika u oblasti govorničke veštine drugo lice koje nije uživalo Isokratovu veliku slavu, ali je ipak bilo veoma poznato:

to je Isej, Isokratov učenik. Ovo predanje zaslužuje punu pažnju i ne može izazvati nikakve sumnje. Okolnosti u kojima je živeo Demosten prirodnim tokom morale su ga dovesti u Isejevu školu. Šezdesetih godina IV stoleća (pre n. e.) u Atini nije bilo boljeg poznavaoaca svih problema iz oblasti građanskog i, posebno, naslednog prava nego što je bio Isej. A pred Demostena, ukoliko se približavalo njegovo punoletstvo, svakako je moralo da iskrсне pitanje kako da se postavi u odnosu na nesavesne i nečasne postupke svojih staratelja, koji su potrošili njemu zaveštano nasledstvo. Kako on, kao sin, da brani svoja pogažena prava; od koga i gde da traži zaštitu? Pošto nije imao od koga da traži pomoć da bi očuvao imovinske interese i svoje i svojih bližnjih, preostalo mu je da se osloni na samog sebe, da ide u sud i tamo brani svoja prava. To je bio najsigurniji način odbrane, ali da bi se mogao nadati da će u sudu postići uspeh, bilo je potrebno da se upozna s osnovama naslednog prava, da, u izvesnoj meri, postane civilist¹, potrebno je bilo i da ume da održi govor, drugim rečima, da se nauči besedničkoj veštini. Ne treba zaboravljati da je po važećim atinskim propisima svaki građanin koji je učestvovao u sudskoj raspravi morao da govori lično — bilo je zabranjeno tražiti usluge od advokata i davati mu punomoćje da zastupa stranku na sudu. Istina, govor se mogao naručiti kod drugog lica, mogle su se koristiti usluge takozvanih logografa², koji su sastavljali takve govore po narudžbini tužilaca ili tuženih, ali to nije bio tako pouzdan način, a usto je povlačio i materijalne izdatke, jer logografu se moralo platiti za sastavljanje govora.

Možda bi Demosten i našao novac da plati logografu za onaj govor s kojim je u svoje vreme nameravao da istupi

¹ Civilist — poznavalac građanskog prava.

² Pisac govora.

protiv staratelja u sudu. Što je ipak odlučio da istupi lično, na to su ga, očigledno, naveli drugi razlozi. Nesumnjivo da je već u mladosti pred njegovim očima počeo da lebdi njegov budući poziv — besednik. Bilo kako bilo, on je stupio u školu Isejevu, koji se bavio i logografskom veštinom i stručno je sastavljao govore za parnice koje se tiču nasljedstva. Učenje u Isejevoj školi nije bilo ni tako skupo kao kod Isokrata, nije ni tako dugo trajalo. Isej je svoje učenike obučavao govorničkoj veštini isto onako kao što ju je sprovodio u praksi, u svojim besedama — jednostavno računajući uglavnom sa praktičnim potrebama. Nasuprot Isokratu, koji je negovao teoriju besedništva, Isej je bio orator praktičar. Demosten je bio marljiv Isejev učenik. Po rečima antičkih pisaca, on je „progutao ce-log Iseja i njegovu govorničku veštinu”. Zaista, u prvim Demostenovim besedama jako se oseća uticaj Isejeve rečitosti, na šta su ukazivali već antički kritičari. Postala je čak legenda, mada neosnovana, da je te govore sastavio Isej. Sporno je pitanje kad je Demosten učio kod Iseja — da li pre ili posle svog punoletstva. Ako pođemo za Plutarhom, moramo dopustiti prvo; ako uzmemo u obzir ono što kaže biograf u *Životima desetorice govornika*, onda drugo. Međutim, mišljenje da je učio posle punoletstva izaziva sumnju, jer po njemu je Isej u toku četiri godine bio Demostenov domaći učitelj. Oba mišljenja mogla bi se izmiriti: Demosten je počeo da uči kod Iseja pre punoletstva, ali je nastavio to učenje i posle. U svakom slučaju, sve upućuje na to da se budući čuveni orator dugo i uredno spremao za svoj poziv.

Godine 366. pre n. e. Demosten je napunio osamnaest godina, postao je punoletan i zatražio je od staratelja da mu polože račune o zaveštanom imanju. Po zakonima atinske države, svi su građani od 18 do 20 godina morali da služe u vojsci, tačnije rečeno, da prođu vojnu obuku, i u to vreme nisu

smeli da istupaju u sudskim parnicama. Možda u ovo doba padaju Demostenovi pregovori s njegovim tutorima, koje je nagovarao da sve mirno završe. Pošto pregovori nisu ni do čega doveli, Demostenu je 364. godine pre n. e. ostalo samo jedno: da podnese vlastima zvaničnu tužbu protiv svojih staratelja.

Kao prva, 363. godine pre n. e., uzeta je u pretres tužba protiv Afoba, kome je odbrambeni govor sastavio njegov zet Onetor, Isokratov učenik. Demosten je lično branio svoje interese. Sačuvani su njegov govor u kojem je tužio Afoba i odgovori na Afonovu odbranu. Oni se odlikuju jasnim planom, zdravim smislom, istinitim izlaganjem činjenica i uzdržanim oduševljenjem. I sada, dok čitamo te govore, stičemo utisak da je nesavesni staratelj nedostojno obmanuo zaveštača koji mu je ukazao poverenje. Demosten traži od Afoba naknadu u sumi od deset talanata, zadržavajući pravo da potraži istu svotu i od dvojice drugih staratelja. Razlozi koje je navodio Demosten bili su tako ubedljivi i toliko su delovali na sudije da je dobio sve što je tražio. Ali, Afob nije mirovao. Da bi izbegao izvršenje presude, pokušavao je da se izvuče na sve moguće načine: optužio je zbog lažnog svedočenja jednog građanina koji je na sudu govorio protiv njega, zatim je smislio da se razvede sa ženom i tvrdio da ne može vratiti miraz jer je želeo da imanje, na koje je imao pravo Demosten, pređe na njegovog zeta Onetora. To je izazvalo novu parnicu na kojoj je ponovo morao da se pojavi Demosten, ali njen rezultat je nepoznat. U svakom slučaju, znamo da i pored toga što je sud potvrdio njegovo pravo i pored toga što je Afob dvaput osuđen, Demosten nije mogao da stupi u posed čitavog imanja koje mu je ostavio otac. Dobio je samo deo novca koji je prigrabio Afob. Nepoznati su i rezultati parnica protiv dvojice drugih staratelja. Moguće je da se sa njima nagodio.

Demostenovi govori u vezi s parnicama protiv tutora zanimljivi su kao prvi ogledi budućeg znamenitog oratora. Oni su puni činjenica i detalja, ali dosta mesta je dato i opštim načelima, veoma zbijenim i oštroumnim. Demosten se ne trudi toliko da uzbudi slušaoca koliko da ga ubedi u pravednost stvari koju brani, pa ipak, mestimično u tonu beseda treperi skrivena strast. U tim prvim Demostenovim pokušajima naročito su značajni njegova duboka ozbiljnost, istrajna volja i jako razvijen intelekt. Po Eshinovim rečima, zbog svojih govora protiv staratelja Demosten je dobio nadimak Argas (zmija); to pokazuje da je u njima bilo i potajne jetkosti.

Iz svoje mladosti Demosten nije mogao poneti prijatne uspomene. Rano je morao da se sukobi sa tamnim stranama života, sa ljudskim smicalicama i nepravdom koja vlada u svetu. To je bilo gorko iskustvo, ali u isto vreme i korisno, jer je pomoglo da se njegov karakter brže razvije, da u njemu rano sazri strogo osećanje pravičnosti, ona izuzetna mržnja prema svemu rđavom i niskom — sve ono što je kasnije bilo osnovna linija njegovog držanja i što je ostalo u njemu do poslednjeg daha. Ono što je doživeo u ranoj mladosti doprinelo je da dobro upozna ljude, a to poznavanje bilo je neobično važno i neophodno za poziv kojem se kasnije posvetio — da rečju služi prvo interesima pojedinaca, a zatim i cele države.

Misao da se oda besedničkom pozivu rodila se kod Demostena sigurno još u godinama njegove rane mladosti. I da nije morao ulazeći u život da misli pre svega na odbranu svojih prava koja su tutori pogazili, on bi ipak postao besednik. Sačuvana je priča o tome koliko je snažan utisak ostavila na njega sudska rasprava u Atini 366. godine pre n. e. (Demostenu je tada bilo osamnaest godina), kad su bili optuženi zbog veleizdaje atinski vojskovođa Habrija i istaknuti ondašnji državnik Kalistrat. Demosten je prisustvovao ovom suđenju. Kalistratov govor, kojim

se branio od optužbe, izazvao je u njemu ljubomoru zbog oratorove slave. Video je kako je Kalistrata iz suda pratila velika gomila sveta koja mu je oduševljeno klicala. On se divio i Kalistratovoj govorničkoj veštini, koja sve stišava i pokorava. Kalistratov uspeh, kaže priča, toliko je Demostenu zavrteo glavu da je odlučio da napusti zabave i rasonode i da se isključivo bavi oratorskom veštinom kako bi postao besednik. Njegovi govori u toku parnice sa starateljima okuražili su ga i stvorili kod njega naviku da istupa javno. Ali u isto vreme se uverio koliko treba da radi sa samim sobom da ne bi postao osrednji govornik, nego onakav koji ume da vlada slušaocima i da ih pokorava svojim rečima. Atinskoj publici nije bilo dovoljno da čuje lep govor; trebalo ga je i lepo izgovoriti. Demosten se u to uverio ličnim iskustvom.

Priča se da ga je, kad je držao svoju prvu besedu, publika prisutna u sudu često prekidala i rugala mu se kao neiskusnom novajliji. Slušaoci su smatrali da je govor zamršen, da su dokazi koje Demosten navodi veštački, neprirodni i preopširni. Najgore je bilo to što je imao slab glas, kratak dah i nejasan izgovor. Govorio je isprekidanim rečenicama, tako da je slušaocima bilo teško da prate logičan tok njegovih misli. Ožalošćen, tumarao je zatim ulicama atinskog pristaništa Pireja. Tu je sreo svog poznanika, starog atinskog građanina Evnoma, koji je prisustvovao njegovom prvom javnom istupu. „Po stilu tvoj govor, Demostene”, reče Evnom „podseća na Periklov, ali ti smetaju plašljivost i zbunjenost. Ako se ne budeš usavršavao, ti ćeš, umesto da smelo izadeš pred publiku, razviješ svoje prirodne sposobnosti i spremiš se za oratorski poziv, upropastiti svoju darovitost.” Drugi Demostenov govor takođe nije imao uspeha kod publike, verovatno iz istih razloga. Zavijen preko glave u ogrtač, pun tužnih misli, vraćao se kući. Pored njega je koračao njegov poznanik, glumac Satir.

Demosten mu se gorko jadao da i pored velikih napora i utrošene snage nije mogao da postigne uspeh kod publike koja ga je slušala. „Narod”, govorio je Demosten, „hoće da sluša svaku pijanicu, mornare i nezalce koji se penju na katedru, a na mene ne obraća nikakvu pažnju.” „Imaš pravo”, odgovori Satir, „i ja ću te brzo izlečiti od onog što je uzrok tvog neuspeha. Izgovori mi napamet nekoliko Euripidovih ili Sofoklovih stihova.” Demosten je učinio šta je Satir tražio. Tada Satir izrecitova iste stihove, ali sa takvim oduševljenjem da su se Demostenu oni učinili sasvim drukčiji. Uverivši se koliko lepote može imati reč koja se izgovara kako treba, Demosten shvati da sva teoretska znanja u govorničkoj veštini znače vrlo malo ako se ne obraća pažnja kako se reči izgovaraju.

Tada je prešao na one vežbe o kojima je ostalo toliko priča kod antičkih pisaca. Naravno da u tim pričama nije sve verodostojno, mnogo štošta čak je i preuveličano, ali one su osobene za Demostena, jer pokazuju kako je žudno težio da postane dobar govornik, koliko je još u mladim godinama imao energije i jake volje. Povodom toga Plutarh navodi slučaj s Orhomenjaninom Laomedontom, koji se, da bi se oslobodio fizičke slabosti, po lekarskom savetu naučio da trči na duge staze i, zahvaljujući tome, toliko je ojačao da je postao jedan od istaknutih trkača i pobednik na svim utakmicama. Demosten se sa tolikom upornošću i istrajnošću odao vežbama te je to dalo povoda da neki antički kritičari zaključe kako je on kao govornik bio više marljiv nego darovit. Bilo bi pravilnije reći da se kod njega ogromna darovitost spajala s neobičnom marljivošću. Njegove fizičke osobine i nedostaci pravili su mu mnoge smetnje, ali on se trudio da ih savlada njemu svojstvenom energijom. Pričaju da je Demostenov učitelj u lepom izgovaranju besede bio glumac Neoptolem (ili, po drugim podacima, Andronik), kojem je platio za obuku deset hiljada

drahmi. Demostenovi govori zaista pokazuju da su mu bila dobro poznata sredstva glumačke veštine. Poznat je Demostenov odgovor na pitanje šta je najvažnije u govorništvu: „Način kako se kaže, način kako se kaže i način kako se kaže”, rekao je. Sačuvana je i ova priča.

Jednom mu je došao neki čovek da naruči sudsku optužbu protiv lica koje je prema njemu rđavo postupalo.

— Tebi se ništa nije dogodilo — primeti Demosten.

— Kako nije dogodilo?! — uzviknu ovaj.

— E, sad čujem glas čoveka koja je zaista trpeo — reče Demosten.

Slabost glasa i nepravilan izgovor nekih glasova, naročito l i r, Demosten se trudio da savlada stavljajući u usta kamenčiće i tako recituje stihove, i to baš one u kojima se često sreće glas r. (Njegovo vrskanje dolazilo je otuda što mu je donja usna bila veoma kratka.) Tihi glas i kratkoću daha savladao je vežbajući da glasno i bez predaha izgovara nekoliko stihova; pritom nije stajao na mestu, već je ili brzo hodao ili se čak peo uzbrdo. Zahvaljujući tim vežbama, kao što kaže Ciceron, Demosten je postigao to da je mogao izgovarajući jedan rečenični period dva puta dizati i dva puta spuštati svoj glas. Sem toga, ove vežbe dale su njegovom glasu jasnost i zvučnost. U zalivu atinske luke Falere vodiči su pokazivali mesto na obali gde je on deklamovao uz šum morskih talasa. Da bi se uvežbao u pravilnoj i lepoj gestikulaciji, u svojoj kući namestio je veliko ogledalo u kome se mogao ogledati ceo čovek i pred njime je izgovarao čitave besede. Od navike da trza rame oslobodio se na taj način što je obesio mač o tavanicu svoje sobe na takvoj visini da mu je dopirao baš do ramena. Mač bi ga ubadao svaki put kad bi trznuo rame. Još za Plutarhovo vreme u Atini su pokazivali sobu u suterenu u koju je svakodnevno silazio da bi izvodio svoje vežbe. Ponekad bi — veli predanje

— ostajao tamo po dva i tri meseca. Da bi se stideo da izlazi pred ljude, obrijao je pola glave.

Ali nije se brinuo da samo upornim vežbanjem postigne spoljašnje savršenstvo u govorničkoj veštini, nego je činio napore da u sebi postigne i unutrašnju snagu. Radi toga je gledao da iskoristi svaki poslovni razgovor s ljudima koji su ga posećivali. Posle njihovog odlaska išao je u svoje „podzemlje” i tamo redom ponovo razmatrao ceo predmet, analizirajući dokaze koje je stranka navodila u svoju korist. Kad je slušao nečiji govor, trudio se da upamti i kasnije ponovi u sebi sve njegove ideje i ceo plan. U besedama koje je slušao činio je ispravke i menjao ih, a kad se sam spremao da govori, radio je isto. Od pisaca Demostena je najviše oduševljavao istoričar Tukidid. Jedan od antičkih bibliofila hvalio se da je pored rukopisa Demostenovih govora, pisanih rukom samog oratora, imao i jedan od osam primeraka Tukididove istorije, koji je, navodno, prepisao takođe Demosten. Prema drugoj priči, Demosten je po sećanju rekonstruisao izgoreli tekst Tukididove istorije. Ove priče ne moraju biti verodostojne, ali pokazuju s kakvim je oduševljenjem Demosten gledao na Tukidida kao državnika i govornika. Kod Tukidida se duboka misao ponekad zamračuje krajnjom zbijenošću koja ne može da nađe lak oblik. Pošto je proučio Tukididove besede, Demosten se kasnije nije trudio da ih podražava; po rečima jednog naučnika, on je „dao krila toj rečitosti, izveo je leptira iz njegove lutke”.

U tako usredsređenom radu i u istrajnom vežbanju prošle su Demostenove mlade godine. „Nije on proveo mladost u lovu na divlje veprove — kaže Eshin — niti je gimnastičkim vežbama očeličio svoje telo, već se trenirao u oratorskoj veštini i u izvođenju pravnih smicalica protiv imućnih ljudi.” Poslednje reči su, razume se, Eshinov pakostan ispad na račun svog političkog protivnika. Ali čak se ni Eshinov zao jezik nije

usudio da tvrdi da je Demosten proveo mladost u bančenju. U Atini se Demosten proćuo kao ćovek koji je od mladosti pio mnoge vode da bi odrŹao stalnu trezvenost i ćilost duha. Tim povodom njegovi neprijatelji smišljali su dosetke. Jedan od njih je kazao: „Naravno, Demosten i ja smo ljudi razlićitih shvatanja — on pije vodu, a ja vino”. Drugi je dodao: „Neko vraća vodom, a Demosten piše vodom”. Treći je govorio: „Ako je neko i sipao suviše malo vode u svoje vino, to te nije ljutilo” — ili: „Ne bi li pozvao sad u pomoć one mlade ljude koje si u svojoj oholosti izlagao sramoti i nazivao junacima u pijanstvu?” Svi ti podsmešljivci i duhovite šaljivdŹije Źiveli su sasvim drukćije nego Demosten. Tako, upoređujući Demostena i njegovog politićkog protivnika Demada, govorili su: „Jedan pije vodu i po ćitave noći razmišlja; drugi vodi razvratan Źivot, svakog dana pije i upada punog trbuha u Narodnu skupštinu”. U Atini je takođe kruŹilo više prića o tome kako je Demosten u mladosti, pa i kasnije, mnogo radio noću. Prićalo se da mu je postelja bila uzana da se ne bi izleŹavao, da se ljutio kad bi video da su radnici ustali pre njega. Prićalo se ćak da, navodno, do svoje pedesete godine nikad nije gasio lampu. Zbog toga su mu se podsmevali tvrdeći da njegovi govori jako mirišu na zejtin, na šta je on, toboŹe, odgovarao: „Kod tebe lampu vidi jedno, a kod mene drugo”. Na raćun jednog lopova duhovito je dobio: „Znam, znam, zagorćavam ti Źivot, jer kod mene stalno gori lampa”.

Demostenovi neprijatelji širili su spletke o njegovom razvratnom Źivotu. Ali to su bile samo spletke koje je on na prićkladan naćin pobio u jednom svom govoru, kada je s osećanjem moralnog dostojanstva rekao: „Ako me, Atinjani, poznajete u mom privatnom Źivotu onakvog kao što me je pakosno predstavio Eshin (a ja nisam proveo svoj Źivot drugde nego među vama), onda ne dajte da izgovorim nijednu reć,

makar sav moj politički rad bio besprekoran, nego ustanite i odmah me osudite”. Govoriti tako smelo o svom privatnom životu mogao je samo onaj čovek čija je moralna reputacija bila prvorazredna.

Iz pouzdanih izvora zna se da se Demosten oženio relativno kasno, kada je imao oko trideset četiri godine. Žena mu je bila iz čestite porodice. Godine 336. pre n. e. umrla mu je jedinica kći. Širili su se glasovi kao da je hteo da se oženi, ili čak da se i oženio, udovicom atinskog vojskovođe Habrije — ti glasovi su bili potrebni da bi se motivisalo Demostenovo istupanje na sudu u odbranu interesa Habrijinog sina. Po drugoj verziji, Demosten je, navodno, živio u građanskom braku s jednom ženom sa ostrva Samosa, sa kojom je imao i decu. Ipak, svi ti podaci nisu verodostojni.

O AUTORU

Sergej Aleksandrovič Žebeljev (Сергей Александрович Жебељев, 1867—1941), ruski i sovjetski filolog klasičar, stručnjak za antičku istoriju, epigrafiku i arheologiju, bio je profesor Lenjingradskog univerziteta i sovjetski akademik.

Studirao je istoriju starog grčkog helenističkog i rimskog perioda, i istoriju ranog hrišćanstva. U jesen 1941. ostao je u opkoljenom Lenjingradu i radio u Akademiji nauka SSSR.

Godine 1915. objavio je reviziju Tukididove *Istorije* koju je preveo Mišenko. Takođe je objavio revidirane prevode naučne literature *Grčke priče* i udžbenika *Priče iz grčke književnosti*.

Autor je prevoda drevnih pisaca (Aristotela, Platona, Apijana) i oko 300 naučnih radova iz oblasti istorije, arheologije, istorije antičke umetnosti, klasične filologije, epigrafije.

SADRŽAJ

Uvod	5
I Biografija	9
II Besednički početak	23
III Propadanje atinske demokratije.....	31
IV Prva filipika.....	39
V Novi rat — Druga filipika.....	50
VI Krah Atine i Demosten na sudu.....	78
VII Klevete i pohvale za Demostena.....	95
O autoru	109

